

VERGETEN ZORGENKINDEREN

Een pleidooi voor een aangepaste aanpak van hoogbegaafdheid

Rede uitgesproken door de heer C. Paulus, gouverneur van de provincie Antwerpen, tijdens de zitting van de provincieraad van Antwerpen

4 oktober 2002.

Mijnheer de voorzitter,
Mevrouw en heren bestendig afgevaardigden,
Dames en heren provincieraadsleden,

Het is ondertussen al een lange traditie geworden : de gouverneur die vóór het begin van de begrotingsbesprekingen in oktober de provincieraad toespreekt. Sommigen noemen het een jaarlijkse hoogmis, anderen verwijzen naar de 'State of the Union' in de Verenigde Staten, maar ik kan u verzekeren dat - niettegenstaande mijn naam u misschien zou kunnen doen twifelen - mijn geestelijke noch staatkundige ambities zo ver reiken dat enige vergelijking hier op zijn plaats is. Wat ik echter wel tracht te doen, is elk jaar een onderwerp aan te snijden dat mij oprecht raakt, in de hoop dat u mijn bekommernis na het beluisteren ervan deelt. En ik ben u trouwens dankbaar dat dit al vaak het geval is geweest en dat met uw steun al heel wat dingen zijn gerealiseerd waarvoor ik in mijn vorige redes heb gepleit.

Het thema dat ik dit jaar wil aankaarten, springt een beetje uit de band. Ik wil immers uw aandacht vragen voor een probleem dat er op het eerste gezicht geen lijkt te zijn.

Ik zie u, dames en heren, de wenkbrauwen fronsen, maar ik benadruk 'op het éérste gezicht geen probleem lijkt te zijn'. Het is immers zoals iemand die wat nauwer op een vijver toekijkt en plots merkt dat er nog een hele wereld onder het wateroppervlak schuilgaat. Om dit te kunnen vaststellen, heeft hij echter de moeite moeten doen om door zijn knieën te buigen en heel aandachtig te observeren.

Welnu, ook dat zou ik vandaag aan u willen vragen : de eventuele vooroordelen even aan de kant te zetten en open te staan voor de signalen van diegenen die dagdagelijks met de problematiek waarover ik het zo dadelijk zal hebben, geconfronteerd worden. Voor mij was het alleszins een echte openbaring.

Waar heb ik het over?

Vijfendertig jaar geleden is het ondertussen al dat mijn voorganger, minister van staat Andries Kinsbergen, in zijn rede voor de provincieraad belangstelling vroeg voor wat hij zijn 'gehandicapte zorgenkinderen' noemde. Vandaag vraag ik uw aandacht voor een heel andere categorie van kinderen, die echter met die van eregouverneur Kinsbergen dát gemeen hebben dat ook zij heel wat meer zorg verdienen dan ze tot nu toe gekregen hebben.

U kent, dames en heren, allemaal wellicht jongeren die het moeilijk hebben op de gewone school, omdat ze iets meer tijd nodig hebben om te leren lezen of om wiskundige oefeningen te doorgronden. Hoewel er ongetwijfeld veel meer kan worden gedaan voor een goede opvang van deze kinderen, worden zij vandaag toch al in een aantal scholen enkele uren per week individueel of in kleine groepjes begeleid.

Daarnaast hebben ook problemen als dyslexie en hyperactiviteit de voorbije jaren gaandeweg al iets meer aandacht gekregen.

Er is echter een groep kinderen - en een veel grotere dan meestal wordt aangenomen - die tot nu toe nog erg vaak helemaal in de kou blijft staan, omdat hun problemen niet als zodanig herkend en erkend worden, namelijk de hoogbegaafde kinderen.

“Hoogbegaafdheid, een probleem?”, hoor ik u met enig ongeloof denken. “Hoe kan dat nu? Het moet toch fantastisch zijn een hoogbegaafd kind te hebben dat zich probleemloos door de moeilijkste examens loodst en later een schitterende carrière te wachten staat.” Ik geef eerlijk toe dat ook ik er altijd ben van uitgegaan dat hoogbegaafdheid een weldaad van formaat is, waardoor diegene die met deze gave gezegend is, op een grandioze manier door het leven vliegt, diploma's verzamelt zoals anderen vlinders en de beste posten die anderen na jarenlang keihard werken nog altijd niet bereikt hebben, zomaar op een gouden schaalte aangeboden krijgt.

De realiteit is echter niet zelden heel wat minder rooskleurig. Hoogbegaafden zonder diploma, hoogbegaafden met sociaal-emotionele problemen, ... het blijken lang geen uitzonderingen te zijn.

Welnu, net omdat deze problematiek nog grotendeels onbekend is, waardoor ook een aanzienlijk potentieel voor de maatschappij verloren gaat, én omdat hoogbegaafde kinderen het meest af te rekenen hebben met het vooroordeel dat zij toch geen hulp nodig hebben, niettegenstaande zich soms echte drama's afspelen, wil ik samen met u even stilstaan bij hun noden.

* *
*

En een eerste misverstand dat ik al meteen uit de wereld zou willen helpen, is dat het hier slechts zou gaan om enkelingen, de zogenaamde wonderkinderen, de jonge Einsteins en Mozarts in spe. Natuurlijk bestaat dit fenomeen van kindjes die al op hun 3 jaar kunnen lezen en op hun vierde al hele muziekstukken te berde brengen, maar hoogbegaafdheid mag zeker niet worden verengd tot zeldzame genialiteit.

Wat is hoogbegaafdheid dan wel? En hoe weten we dat een kind hoogbegaafd is?

Meestal is het zo dat er op jongere leeftijd al signalen geweest zijn die wijzen op bijzondere gaven : een ongewoon goed ontwikkeld geheugen, de capaciteit om zich op verschillende zaken gelijktijdig te concentreren, een vroege taalontwikkeling, een uitgesproken wiskundig inzicht, een sterk rechtvaardigheidsgevoel en een grote zin voor

humor. Als die tekenen er zijn, kan een intelligentietest worden afgenomen, die op zijn beurt een zekere indicatie over hoogbegaafdheid kan geven.

Zoals u wellicht weet, bedraagt het gemiddelde IQ 100 en haalt 68 % van de bevolking een IQ-score tussen 85 en 115. Bij een IQ van 70 of minder kunnen we ons allemaal wel iets voorstellen : het zijn de zwakbegaafden. Welnu, een even grote afwijking van het gemiddelde, maar dan langs de andere kant van de zogenaamde Gausscurve, dus een IQ rond 130 of meer, kan op hoogbegaafdheid wijzen.¹

Ik zeg wel degelijk 'kan', want bij hoogbegaafdheid spelen nog een aantal andere dingen mee. Intelligentie is één zaak, maar het zijn de creativiteit en motivatie die mee bepalen of iemand al dan niet hoogbegaafd is. Waarbij met creativiteit niet het genre 'knippen en plakken' wordt bedoeld, maar veeleer het vermogen om originele oplossingsmethodes te vinden en creatieve denkpatronen te ontwikkelen. Het gaat vooral om het zelfstandig denken, in tegenstelling tot het herkauwend, 'reproductief' denken. Motivatie houdt dan weer in dat iemand de wil en het doorzettingsvermogen heeft om zich vast te bijten in een materie die zijn interesse wegdraagt en om een opdracht tot een goed einde te brengen. Motivatie betekent ook dat men zich aangetrokken voelt tot een bepaalde taak, er plezier in heeft, dat men doelstellingen voor ogen heeft en plannen maakt en dat men risico's en onzekerheden kan verrekenen.

Bij het beoordelen van de resultaten van intelligentietests komt het dan ook aan specialisten toe om in aanvullende gesprekken en observaties na te gaan of de meeste van deze kenmerken aanwezig zijn. Als dat zo is, is er sprake van een hoogbegaafd potentieel. Welnu, algemeen wordt aangenomen - en dat zal u zeker verbazen - dat dit bij minstens 2,5 % van de bevolking het geval is. Concreet komt dit erop neer dat het lager en middelbaar onderwijs in Vlaanderen zo'n 22.000 hoogbegaafde kinderen en jongeren telt. In de provincie Antwerpen alleen al zou het gaan om ruim 6.000, een enorm potentieel, ook voor de maatschappij. Of dit potentieel echter werkelijk tot ontplooiing komt, hangt af van de omgeving : het gezin, de school en het contact met de zogenaamde ontwikkelingsgelijken.²

Een sprekend voorbeeld ter vergelijking is Kim Clijsters. Op basis van haar bijzonder tennistalent, creatieve spelstijl en winnersmentaliteit kan zij zeker potentieel hooggetalenteerd worden genoemd. Maar dat zij vandaag effectief tot de wereldtop behoort, heeft zij niet alleen daaraan te danken, maar ook aan haar stimulerende thuisomgeving, haar doorgedreven opleiding en haar vele trainingssessies met gelijkwaardige tegenspelers. Door deze positieve interactie is zij erin geslaagd haar talent te verzilveren. Welnu, hetzelfde geldt voor hoogbegaafden. Vandaar dat het zo belangrijk is dat hun hoogbegaafdheid zo snel mogelijk herkend wordt, zodat er op de best mogelijke manier kan worden opgespeeld, thuis, op school en in de contacten met andere kinderen. Maar jammer genoeg loopt het daar wel eens mis.

* *
*

¹ Gausscurve : zie bijlage 1.

² Hoogbegaafdheidsmodel : zie bijlage 2.

Dames en heren,

U kent ongetwijfeld Matilda, het meisje dat de hoofdrol speelt in het gelijknamige boek van Roald Dahl en dat op heel jonge leeftijd praat als een volwassene, zichzelf leert lezen en de moeilijkste sommen in een mum van tijd weet op te lossen. Dat ze slimmer is dan haar leeftijdgenootjes beseft ze niet en ook de andere kinderen zien niet echt een verschil. Kortom, Matilda is hoogbegaafd en lijkt daar probleemloos mee om te springen. We zouden haar kunnen vergelijken met de zelfstandige hoogbegaafde leerling, die zijn eigen doelen vooropstelt en daar enthousiast naartoe werkt, opkomt voor zijn eigen opvattingen, risico's neemt en goede sociale vaardigheden heeft ontwikkeld.

Samen met de succesvolle hoogbegaafde leerling, die goede prestaties levert en perfectionistisch is ingesteld, maar risico's vermijdt en bevestiging zoekt, zijn dit twee profielen van hoogbegaafde leerlingen die min of meer probleemloos door het leven gaan. Voor ongeveer de helft van alle hoogbegaafden geldt dit patroon.

Voor de andere helft is dat helaas niet het geval en in de gesprekken die ik heb gevoerd ter voorbereiding van deze rede, ben ik echt onder de indruk gekomen van de drama's waartoe dat kan leiden.

Kenmerkend voor hoogbegaafde kinderen is bijvoorbeeld hun ongewoon goed ontwikkeld geheugen. Dit zorgt ervoor dat ze de leerstof in de lagere school gemakkelijk onthouden en dat weinig inspanningen nodig zijn om toch behoorlijke resultaten te halen. De keerzijde van de medaille is echter dat zij te weinig worden uitgedaagd om bijkomende studievaardigheden te ontwikkelen, wat zich later in de middelbare school of in het hoger onderwijs nogal eens durft wreken. Ook hun voorkeur voor inzichtelijk leren - eerder dan papegaaienwerk - en voor een strikt wetenschappelijke benadering van de dingen speelt hen soms parten.

Een zeer goed voorbeeld hiervan is Pieter, een jongen die vorig jaar op zijn 16de getest werd door het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek van de Universiteit Antwerpen en wel degelijk een hoogbegaafd profiel bleek te bezitten, maar op school keer op keer mislukte. De eigenlijke oorzaak ging terug naar zijn lagereschooltijd.

In de eerste studiejaren had Pieter het altijd goed gedaan. Er bleken geen noemenswaardige problemen met hem en hij draaide mee met al wat hem gevraagd werd. Thuis was Pieter een aangename jongen met een kritische ingesteldheid en hij beschikte over een sterk gevoel voor humor. Zijn pientere opmerkingen werden zowel in het gezin als op school sterk gewaardeerd. Inspanningen diende hij nauwelijks te leveren, noch op school, noch in zijn vrije tijd, waarin hij ook een succesvolle basketter was, een aardig stukje piano kon spelen en zeer vaardig was met de computer.

Na de lagere school werd hem aanbevolen om Latijn te gaan studeren en vanaf toen is de miserie begonnen. Al snel bleek dat Pieter veel minder sterk presteerde. Vooral bij Latijn viel op dat hij de middelmaat niet meer bereikte. Iedereen zag wel de capaciteiten van de jongeman, maar gaf aan dat meer inzet en inspanning nodig waren om er te komen. Ook thuis werd hij steeds meer aangespoord om ernstig werk te maken van zijn schoolse opdrachten, maar het was uiteindelijk allemaal boter aan de galg.

Aan het einde van het schooljaar kreeg hij een onvoldoende voor Latijn en het jaar nadien startte hij in het ASO zonder Latijn. De toestand leek zich op dat moment wat te stabiliseren. De inzet van Pieter was nog steeds laag, maar zijn cijfers waren aanvaardbaar. In het derde jaar van de middelbare school ging het echter van kwaad naar erger. Frans en wiskunde waren een regelrechte ramp. Het werd dubbelen of overstappen naar TSO. Dubbelen zag onze vriend helemaal niet zitten en hij startte dan maar in de Sociaal-Technische richting.

Ook dat bleek evenwel geen oplossing, integendeel. Niet zozeer de leerstof was het probleem, maar de contacten met klasgenoten gingen er sterk op achteruit. Hij was in volle puberteit en ook zijn ouders hadden nauwelijks nog contact met hem. Hetzelfde gold voor de leerkrachten, met het gevolg dat Pieter een wel erg eenzame jongen werd.

En toen ging plots bij één van de leraren een lichtje branden. Misschien zou Pieter juist wel eens een heel begaafd iemand kunnen zijn. Maar de negatieve spiraal waarin de jongen ondertussen was verzeild, had spijtig genoeg al zijn tol geëist. Hij had nergens meer zin in en zijn familie, vrienden en de school konden hem allemaal gestolen worden. Hij begreep ook helemaal niet meer wat er met hem gebeurde. Hij had zichzelf altijd als een goede leerling ervaren en uiteindelijk bleek hij niet meer in staat om het beroepsonderwijs succesvol af te ronden. Van het positieve zelfbeeld dat hij als kind had, bleef niets meer over. Hij was een onzekere, faalangstige adolescent geworden.

Toen hem werd verteld dat het gebrek aan studiemethode wel eens de oorzaak zou kunnen zijn van zijn problemen, gaf hij aan dat niemand hem ooit had bijgestaan op het vlak van studiemethodiek en studieplanning. Deze vaardigheden had hij door zijn begaafdheid helemaal niet aangeleerd in de lagere school en ook zijn extra-scolaire activiteiten hadden hem de indruk gegeven dat hij zonder inspanningen toch resultaten kon behalen. Met het ouder worden was dit echter minder en minder evident geworden en hij wist absoluut niet hoe daarmee om te gaan. Zowel thuis als op school werd hij al snel als moedwillig, lui en gedemotiveerd bestempeld, waardoor hij helemaal in zichzelf keerde.

Pieter had echter geluk. Toen zijn probleem vorig jaar eindelijk werd erkend, werd een programma rond studiemethodiek en -planning gestart. Verder probeert hij ook de schoolse achterstand in te lopen met de bedoeling toch universitaire studies te kunnen aanvatten. Contacten met ontwikkelingsgelijken werden hem eveneens aangereikt, waardoor de sociale omgeving van Pieter momenteel meer stimulansen en uitdagingen biedt. Of hij er zal in slagen zijn negatieve schoolervaringen volledig uit te wissen en een nieuwe start te nemen, valt echter nog af te wachten.

Wat mij zo trof in dit verhaal, dames en heren, is hoe een onaangepaste aanpak van een kenmerk dat zo typisch is voor hoogbegaafdheid, zulke verstrekkende gevolgen kan hebben voor iemands volwassenheid. Hoe pijnlijk is het beeld van de jongen die nog maar een schim is van wat hij ooit is geweest. En dan stel ik mij de vraag : hoeveel Pieters hebben uiteindelijk nooit iemand ontmoet die hun problemen herkende? Tot hoeveel individuele tragedies heeft dit al geleid? En wat een verlies ook voor de samenleving!

Daarbij komt trouwens nog dat niet alleen het gebrek aan studievoordigheden tot problemen kan leiden. Ook verveling kan vele nefaste gevolgen hebben. Tessa Kieboom, hoofd van het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek van de Universiteit Antwerpen, vertelde mij over een jongen, Bram, die haar een sprekende vergelijking voorhield. "Als ik naar school ga," zei hij, "heb ik net hetzelfde gevoel als jij zou hebben wanneer je elke dag naar dezelfde vergadering zou moeten gaan." Zo voelen sommige hoogbegaafde kinderen dus blijkbaar de school aan. Ze worden er verplicht te luisteren naar leerstofinhouden die ze zich al eigen hebben gemaakt of die ze veel sneller dan de meeste klasgenoten onder de knie hebben.

De verveling die hiervan het gevolg is, werkt als een rode lap op een stier en kan leiden tot zowel storend gedrag en agressiviteit als tot onderpresteren, psychosomatische klachten en zelfs depressiviteit. Hoe de verveling zich uit, hangt af van de aanleg en het karakter van het kind, maar dat de verveling zich zonder een aangepaste aanpak vroeg of laat manifesteert, is bijna onvermijdelijk.

Voor het jongetje dat ik zonet citeerde, heeft het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek ondertussen zo'n aangepaste aanpak uitgewerkt, in overleg met de ouders, de leerkrachten en het Centrum voor Leerlingenbegeleiding. Van een kind dat constant de boel op stelten zette in de klas, weigerde opdrachten uit te voeren, andere kinderen pijn deed, geregeld woede-aanvallen kreeg en ondermaatse cijfers haalde op zijn proeven, is hij door aandacht te schenken aan zijn persoonlijke leer- en ontwikkelingsbehoeften met een uitdagender leerstofaanbod op maat, nu een rustiger en aandachtiger leerling geworden, die zelfs met veel enthousiasme naar school gaat, nieuwe vriendjes heeft gemaakt en zich ook thuis een stuk aangenamer gedraagt.

En ook hierbij kan ik niet laten te bedenken hoe dit kind zou zijn geëvolueerd indien men niet tijdig de signalen had herkend die wezen in de richting van hoogbegaafdheid en indien er geen bereidheid bij de leerkrachten was geweest om hem de extra zorg te geven waaraan hij behoefte had.

Ik heb het tot nu toe, dames en heren, gehad over de drop-outs, de onderpresteerders en de leerlingen met gedragsproblemen, maar er is nog een andere belangrijke groep hoogbegaafden met een probleemprefiel en dat zijn diegenen die zich ten koste van zichzelf aanpassen aan hun omgeving en daardoor hun eigen persoonlijkheid compleet verliezen.

Hoogbegaafde kinderen van dit slag ervaren het feit dat ze anders denken, om andere dingen lachen en in andere dingen geïnteresseerd zijn dan hun doorsnee klasgenoten, als iets negatiefs, omdat het hen isoleert van de groep en soms zelfs aanleiding geeft tot pesterijen. Zij proberen hun hoogbegaafdheid dan ook zoveel mogelijk te verbergen en cijferen zichzelf weg om zich te kunnen conformeren aan de groep. Ook naar leerkrachten toe stellen ze zich soms zo op, om te vermijden dat ze zich telkens opnieuw moeten bewijzen. Maar dit onnatuurlijk aanpassingsgedrag wreekt zich op de duur. Het gevoel er niet bij te horen, leidt niet zelden tot depressies. Dat het aantal zelfdodingen bij hoogbegaafden hoger ligt dan gemiddeld, heeft ongetwijfeld ook met deze problematiek te maken.

Ik wil u in dit verband met een laatste voorbeeld illustreren hoe schrijnend de situatie soms kan worden waarin hoogbegaafde jongeren als gevolg van een te verregaand aanpassingsgedrag terechtkomen. Het gaat om een meisje, Eva, dat eveneens bij het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek voor een diagnose terechtkwam, nadat zij met een zware depressie op 16-jarige leeftijd moest worden opgenomen op de psychiatrische afdeling van een ziekenhuis. Ook Eva bleek na onderzoek hoogbegaafd te zijn. Na haar inzinking werd duidelijk dat zij al jaren zowel thuis als op school deed wat van haar verwacht werd, zonder zich echter goed te voelen. Zowel de contacten met leeftijdsgenoten als de aangeboden leerstof leidden constant tot frustraties, tot op een bepaald moment de emmer vol was en zij overstromd werd met de opgekropte negatieve gevoelens van jaren.

Met haar werd toen afgesproken dat ze zich verder thuis kon voorbereiden op de examens van de centrale examencommissie om alsnog haar diploma te halen. Zij werd ook in contact gebracht met ontwikkelingsgelijken en op die manier kon ze uiteindelijk haar depressie overwinnen en haar leven een nieuwe wending geven.

Het zijn echter alleen sprookjes, dames en heren, die altijd eindigen met een 'happy end'. Eva is gelukkig geholpen, maar wat met Katrin, Koen, Isabel of Peter? Hic et nunc zijn hun namen fictief, maar ik huiver bij de gedachte dat ze morgen in de krant te lezen zijn onder de rubriek 'wanhoopsdaden' of de rest van hun leven ongelukkig doorbrengen, omdat ze zich niet kunnen bevrijden van de tirannie van de middelmaat.

Dat is dan ook de reden waarom ik vandaag uw aandacht vraag voor deze problematiek. Niet omdat andere problemen en andere zorgenkinderen die aandacht niet zouden verdienen, wel omdat over dit onderwerp de onwetendheid nog zo groot is en bovendien recht evenredig met het aantal vooroordelen en misverstanden dat over hoogbegaafden de ronde doet.

* *
*

Dames en heren,

Ik heb u trachten duidelijk te maken dat u bij het begrip 'hoogbegaafden' niet moet denken aan de 'happy few'. In elke groep van 30 à 40 kinderen is er al snel een hoogbegaafde leerling.

Ik heb u ook aangetoond dat het woord 'happy' hier lang niet altijd op zijn plaats is. De helft van alle hoogbegaafden ondervindt wel degelijk problemen als gevolg van dit anders zijn en lang niet alle hoogbegaafden kunnen als hoogvliegers worden beschouwd.

Het lijkt mij dan ook essentieel om in de allereerste plaats de problematiek bekend en bespreekbaar te maken, zowel bij ouders als in de scholen en bij artsen, psychologen en in de welzijnssector. En waarom zou de provincie hierbij niet het voortouw nemen en een informatiecampagne opstarten over hoogbegaafdheid? Als we dat doen, denk ik dat dit het best gebeurt in nauwe samenwerking met het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek van de Universiteit Antwerpen, dat 4 jaar geleden werd opgericht onder de

koepel van het Instituut voor Didactiek en Andragogiek van de UFSIA. Dit centrum heeft op die korte tijd reeds een 1000-tal kinderen getest en bijzonder interessant wetenschappelijk onderzoek verricht. We mogen hier gerust gewagen van pionierswerk. Voor ideeën en tips voor een informatiecampagne zijn we bij het CBO dan ook op het juiste adres.

Hetzelfde geldt trouwens voor mogelijke studiedagen over dit thema, en dan kijk ik specifiek naar onze deputés bevoegd voor onderwijs en welzijn. Ik ben ervan overtuigd dat dr. Kieboom, die aan het hoofd staat van het centrum, graag haar uitzonderlijke expertise zal ter beschikking stellen indien ons bestuur het initiatief tot dergelijke symposia zou nemen.

Het fenomeen hoogbegaafdheid met alles wat eraan vasthangt, beter bekend en herkenbaar maken, is, dames en heren, een eerste erg belangrijke stap. Maar daarmee eindigt het natuurlijk niet. Wanneer eenmaal de diagnose gesteld is - al hou ik niet van dat woord, want het geeft de indruk dat het hier om een of andere ziekte gaat -, dan begint pas de uitdaging om er op de juiste manier mee om te gaan. Dit kan onder meer door de nodige aandacht te schenken aan het ontwikkelen van gepaste sociale en communicatieve vaardigheden, van groot belang voor alle kinderen, maar zeker ook voor hoogbegaafden.

Ik zei het echter al, het is ook de omgeving die in belangrijke mate bepaalt of een jongere met een hoogbegaafd potentieel zich ten volle kan ontplooien. Het zou daarom interessant zijn om ten behoeve van de ouders, die natuurlijk de eerste betrokken partij zijn, workshops te organiseren waarin zij voorbeelden aangereikt krijgen om in te spelen op de ontwikkelingsbehoeften van hun kind en om te gaan met de specifieke manier van denken die zo eigen is aan hoogbegaafden. Wanneer zij bijvoorbeeld bepaalde zaken verbieden, zullen zij meer dan andere ouders consequent moeten zijn, omdat een hoogbegaafd kind het als het ware met de ellebogen aanvoelt als er dingen logisch gezien niet kloppen of vanuit het oogpunt van rechtvaardigheid niet verdedigd kunnen worden.

Maar ouders mogen niet alleen met die zware verantwoordelijkheid worden opgezadeld. Ook de school moet openstaan voor de specifieke aandacht die deze kinderen vragen. De samenwerking school-gezin is fundamenteel om voor de gepaste stimulerende invloed te zorgen.

En in dit verband laat ik graag even Stephanie Tolan, een specialiste inzake hoogbegaafdheid, aan het woord. "Voor hoogbegaafde kinderen zijn scholen wat dierentuinen voor cheeta's zijn", zegt zij. "Vele scholen bieden een 10- op 12-voets kooi aan waarin de ongewone geest geen plaats krijgt om zijn kruissnelheid te halen. Heel wat hoogbegaafde kinderen zitten in klassen op dezelfde manier waarop katten in hun kooien zitten : zwijgend en met afgestompte blik. Sommigen - niettegenstaande ze geen gelegenheid hebben om te oefenen - kunnen niet aan de innerlijke drang weerstaan en ijsberen langs de tralies, grommen en steken hun nagels uit of stoten tegen de tralies tot ze zichzelf pijn doen. Zelfs de scholen die ruimer van geest zijn, bieden niet meer dan een omgeving die, net als de cheeta-kooien in de betere dierentuinen, een bescheiden drafje mogelijk maken, maar niet de ruimte die de groeiende cheeta nodig heeft om de noodzakelijke spieren en het uithoudingsvermogen te ontwikkelen om een

70-mijl-per-uur-loper te worden. Kinderen in kooien of binnen omheiningen, hoe kleurrijk die ook mogen zijn, zullen er niet hoogbegaafd uitzien en omdat ze er al lang van afgehouden worden hun geest te oefenen, zullen deze kinderen wellicht nooit in staat zijn het niveau van mentaal functioneren te bereiken waartoe ze bestemd waren”.³

Het zijn, dames en heren, krasse woorden, maar ze komen van iemand die dagelijks geconfronteerd wordt met kinderen van wie het enthousiasme en de leergierigheid die er ooit waren, verstikt zijn binnen een schools systeem dat is afgestemd op de gemiddelde leerling.

Daarom is het zo wezenlijk dat binnen elke school de aandacht voor kinderen die extra zorg nodig hebben, onder wie de groep hoogbegaafden, opgenomen wordt in het opvoedingsproject, dat dan - gedragen door het schoolbestuur, de directie en de leerkrachten - veruitwendigd kan worden in de manier van werken, zowel binnen de klas als door de zorgcoördinatoren. En daarvoor zijn vandaag toch al wel wat middelen voorhanden.

Het meest bekend is wellicht de keuze die de ouders en de school kunnen maken om het kind een jaar te laten versnellen en dus bijvoorbeeld van het eerste meteen naar het derde leerjaar te laten gaan.

Soms is dit inderdaad de enige resterende mogelijkheid, maar vaak is het eigenlijk een gemakkelijksoplossing, die fundamenteel niet blijvend tegemoetkomt aan de cognitieve noden van het kind, wanneer daarnaast niet nog andere vormen van differentiatie worden aangeboden. Een leerling die een jaar overslaat, maar in de nieuwe klas al na enkele maanden de leerstof onder de knie heeft die andere kinderen pas op het einde van het schooljaar beheersen, is immers niet echt geholpen. Verveling, afstomping of storend gedrag kunnen dan al gauw opnieuw de kop opsteken, evenals trouwens socio-emotionele problemen als gevolg van het leeftijdsverschil. Een versnelling in de schoolloopbaan moet dan ook altijd weloverwogen gebeuren, rekening houdend met de hele persoonlijkheid van het kind, en steeds gepaard gaan met verbreding van het schoolse aanbod.

In een boek over differentiëren in de klaspraktijk vond ik in dit verband een wel heel sprekende cartoon : een leraar met een klas met een heleboel verschillende dieren, geeft hen allemaal dezelfde opdracht : “Klim in de boom!” U kunt zich voorstellen dat dit voor de aap in de klas een koud kunstje is. Voor de andere dieren is in de boom klimmen echter al heel wat minder gemakkelijk en voor de vis in de klas is dit al helemaal uitgesloten. Hij zal er nooit in slagen die opdracht tot een goed einde te brengen.

Dit maar om te zeggen dat onderwijs dat gericht is op de gemiddelde leerling en niet voldoende kansen en uitdagingen biedt voor wie van dat gemiddelde afwijkt, eigenlijk fundamenteel onrecht aandoet aan deze kinderen. Om deze reden is er voor de visjes in de klas doorheen de jaren terecht al een heel zorgsysteem uitgebouwd, maar voor de aapjes die hunkeren naar extra bomen, blijft het nog te vaak wachten op Godot.

³ http://www.stephanietolan.com/is_it_a_cheetah.htm

Daarom, dames en heren, wil ik ervoor pleiten - in eerste instantie in onze eigen provinciale scholen, maar ik hoop dat mijn oproep ook in de andere netten zal gehoord worden - om differentiatie vast in te bouwen in de werkmethoden van elke school, en dit niet alleen ten behoeve van de leerlingen die het met de leerstof iets moeilijker hebben, maar evenzeer voor diegenen voor wie de lesinhoud al snel geen geheimen meer heeft.

Concreet kan dit op diverse manieren. Zo kan een leerkracht, naast de speciale oefenstof voor de zwakkere leerlingen, verdiepingsmateriaal aanbieden aan hoogbegaafden of hen de kans bieden, bijvoorbeeld door middel van een spreekbeurt of een onderzoekingsopdracht, even een interessant zijpad te bewandelen.

Daarenboven bestaan er in sommige lagere scholen taakklassen, waarin leerlingen terecht kunnen die met een bepaald onderdeel van de leerstof moeite hebben. Naar analogie daarmee zijn er in een 30-tal scholen in Vlaanderen al zogenaamde kangoeroeklassen ontstaan waarin hoogbegaafde leerlingen van verschillende leerjaren enkele uren per week - op ogenblikken dat men in de eigen klas bezig is met het inoefenen van de leerstof wiskunde of taal - gezamenlijk een extra aanbod krijgen, zoals filosofie, wetenschap en techniek, muziekgeschiedenis, sterrenkunde, schaken, programmeren of Spaans. Deze aanpak biedt het voordeel dat die leerlingen niet alleen een bijkomende uitdaging aangaan, maar ook samen met zogenaamde ontwikkelingsgelijken kunnen nadenken en discussiëren. En bovendien krijgen ze alsook een realistischer zelfbeeld, omdat ze niet langer alleen staan met hun manier van benaderen van de dingen en ervaren dat anderen het ook wel eens beter weten dan zijzelf.

In de scholen die op dit vlak pionierswerk leveren, zijn de resultaten in elk geval zeer goed, en ik hoop dan ook dat hun voorbeeld meer en meer navolging zal krijgen.

Het decreet over gelijke kansen in het onderwijs opent op dit vlak trouwens perspectieven, zodat de zaak in de toekomst wellicht structureel kan worden aangepakt en niet langer enkel op de inzet van vrijwilligers een beroep moet worden gedaan.

Het is in elk geval de bedoeling van de minister van Onderwijs om scholen niet enkel extra middelen te geven a rato van het aantal leerlingen uit kansarme gezinnen, maar ook op basis van het aantal kinderen met leer-, gedrags- of sociaal-emotionele problemen, onder wie de groep hoogbegaafden. Deze aanpak is, naar mijn mening, de enige juiste om eenieder optimale ontwikkelingskansen te bieden.

Voor sommige hoogbegaafden zal echter - net zoals voor sommige minder getalenteerden - differentiatie zowel binnen als buiten de klas niet volstaan, bijvoorbeeld omdat er bij de leerkracht nog weerstand is tegenover die aanpak of omdat het slechts enkele uren per week uit de klas gaan, het kind niet biedt wat het nodig heeft, of ook nog als thuis onvoldoende op de leerbehoeften van het kind kan worden ingespeeld.

Sinds kort zijn er daarom enkele scholen in onze provincie die als eerste in Vlaanderen speciale klassen hebben samengesteld die specifiek op de ontwikkelingsbehoeften van deze categorie zijn afgestemd en die daarbij ook samenwerken met een aantal psychomedische diensten. Niettegenstaande deze projecten nog niet zo lang lopen, zijn de eerste resultaten meer dan hoopvol. Verschillende kinderen met wie men in hun

vroegere school absoluut geen raad meer wist, zijn er al opengebloeid en gaan opnieuw een stuk gelukkiger door het leven.

Vandaag is het echter nog altijd zo dat kinderen en jongeren soms noodgedwongen elke dag een afstand van meer dan 50 km moeten afleggen, omdat in hun streek niet zulk een initiatief bestaat.

Het zou dan ook goed zijn indien er per arrondissement zowel een lagere als een middelbare school met dergelijke klassen zou worden uitgebouwd. Voor de minister van Onderwijs lijkt het mij in elk geval het overwegen waard om een instelling die hiertoe het initiatief wil nemen, extra te ondersteunen.

Waarbij ik - voor alle duidelijkheid - nogmaals wil onderstrepen dat hoogbegaafden in eerste instantie in hun eigen school moeten kunnen rekenen op een gepersonaliseerde aanpak en pas wanneer alle middelen tot ondersteuning en differentiatie zijn uitgeput, mag worden gegrepen naar de oplossing met speciale klassen.

Maar dit veronderstelt natuurlijk dat de differentiatiemethodiek onder de leerkrachten voldoende supporters telt.

De al aanwezige zorgcoördinatoren dienen wellicht niet meer te worden overtuigd, maar een deel van de klas- en vakleerkrachten moet ongetwijfeld nog worden bekeerd. Daarom is het van zeer groot belang dat voldoende aandacht wordt besteed aan een doelgerichte differentiatie en communicatie, zowel in de opleiding van de toekomstige leerkrachten als in de voortgezette lerarenopleidingen voor zorgverbreding en remediërend leren en via de navorming van diegenen die al met hun twee voeten in de praktijk staan.

En hetzelfde geldt trouwens voor de Centra voor Leerlingenbegeleiding, die als één van de eerste betrokken diensten moeten openstaan voor signalen die op hoogbegaafdheid wijzen en dan in overleg met de ouders, de leerkrachten, de zorgcoördinatoren en de directie tot de juiste aanpak moeten komen.

Tot zover, dames en heren, een aantal maatregelen die binnen de schoolcontext kunnen worden genomen. In de praktijk stelt men evenwel vast dat nog heel wat hoogbegaafden nooit als dusdanig herkend zijn en dat problemen die het gevolg zijn van het niet of onvoldoende inspelen op hun behoeften, escaleren. Professionele hulp is in dit geval de enige uitweg, maar ook daar rijst niet zelden het probleem dat hoogbegaafdheid nog te weinig bekend is. Zelfs artsen, psychiaters en welzijnswerkers moeten vaak toegeven dat ze zich op onontgonnen terrein dienen te begeven wanneer ze op dit stuk met een bepaalde vraag geconfronteerd worden.

Meer aandacht voor het fenomeen in de medische en sociale opleidingen en bijscholingen is dan ook een absolute must. En ook hier zou het Centrum voor Begaafdheidsonderzoek van de Antwerpse universiteit erg verdienstelijk werk kunnen verrichten. Het is trouwens de enige instantie in Vlaanderen die in overleg met het Centrum voor Studie- en Gedragsbegeleiding van Marit Goossens al een zekere dienstverlening heeft uitgebouwd ten behoeve van hoogbegaafden, maar ook van hun ouders, leerkrachten, directies, centra voor leerlingenbegeleiding en de medische en

sociale sector. Graag wil men de huidige service nog uitbreiden, maar een gebrek aan personeel maakt dit momenteel onmogelijk. Bovendien is het C.B.O. nog niet structureel gesubsidieerd. Het moet dan ook een niet onaanzienlijke bijdrage vragen voor een hoogbegaafdheidstest, wat vooral voor kansarme gezinnen een bijzonder spijtige zaak is.

Ons bestuur zou ook hier voor de helpende hand kunnen zorgen. In afwachting van een erkenning en subsidiëring door het ministerie van Onderwijs zouden wij kunnen nagaan voor welke vormen van dienstverlening door het CBO er een soort samenwerkingsprotocol tot stand kan worden gebracht, dat een toegevoegde waarde kan bieden aan wat we reeds doen ter ondersteuning van de jeugd- en de geestelijke gezondheidszorg.

We zouden aldus onze provincie nog meer op de kaart kunnen plaatsen als een regio waarin ons bestuur niet alleen in de gehandicaptenzorg pionierswerk heeft vervuld en diverse welzijnsinitiatieven heeft genomen en ondersteund, maar waarin ook de rechterstaart van de Gausscurve, zoals men dit wel eens uitdrukt, alle kansen krijgt. Dit zou trouwens niet alleen in het belang zijn van de betrokkenen zelf, maar van de maatschappij in haar geheel. Bovendien hebben wij, om de economische nummer één van het land te blijven, absoluut nood aan alle creativiteit en innovatiekracht die onze samenleving in zich draagt, en dat is nog een reden te meer om het talent dat in de kiem aanwezig is, met alle zorg te omringen, zodat het zich optimaal kan ontwikkelen.

* *
*

Mijnheer de voorzitter,
Mevrouw en heren bestendig afgevaardigden,
Dames en heren,

Met de problematiek die ik vandaag heb aangekaart, heb ik - daarvan ben ik mij zeer goed bewust - een risico genomen : het risico om een berg kritiek over mij heen te krijgen omdat dit thema elitair zou zijn of alleszins een luxeprobleem. En misschien kwam bij u inderdaad wel de vraag op : "Waarom nog eens extra aandacht schenken aan die leerlingen die al superslim zijn, veel kunnen en veel weten en misschien van thuis uit ook nog veel mogelijkheden krijgen ? Voor een miljonair gaat men toch ook geen omhaling doen !"

Ik hoop evenwel de mythe doorprikt te hebben dat hoogbegaafden allemaal wonderkinderen zijn, die alles kunnen en de beste resultaten halen, die altijd hun weg vinden in het leven en zonder moeite de top bereiken.

Soms klopt dit beeld wel degelijk - en dan gaat het om de echte 'happy few' -, maar vaak strookt het niet met de werkelijkheid, integendeel zelfs. Als gevolg van een gebrek aan inzet of motivatie scoren nogal wat hoogbegaafden matig tot slecht op school en met hun door verveling gekenmerkt gedrag zien zij er absoluut niet superintelligent of supergetalenteerd uit.

Nochtans hebben zij heel wat in hun mars. Het komt er dan ook op aan deze ondergrondse schatten aan te boren, net zoals in diepe mijnschachten ruwe steen wordt opgegraven met de potentie van een diamant in zich, die echter, vooraleer hij zijn schittering krijgt, ontgonnen en bewerkt moet worden.

Probleem hierbij is dat een hoogbegaafde die al meermaals met onbegrip is geconfronteerd, niet zelden in zijn mijnschacht terugkruipt en zijn potentiële schat verbergt. Daarom heb ik ervoor gepleit de meest optimale detectiemethoden en de meest adequate ontginningsmachines in te zetten en ook de beste slijpersopleidingen te voorzien, zodat de ruwe steen allereerst ontdekt en opgegraven wordt, en nadien met het vakmanschap en de passie eigen aan een goede diamantbewerker uiteindelijk ook zijn volle waarde krijgt.

En die diamantbewerker, die de natuurlijke schittering van de steen tot zijn recht doet komen, staat - zoals ik reeds zei - niet symbool voor één leerkracht of één psycholoog, maar voor een hele omgeving, gaande van ouders en familie tot leerkrachten, leeftijdsgenoten en ontwikkelingsgelijken en indien nodig een hele hulpverlenende sector.

Dames en heren,

Misschien hebt u het ooit al meegemaakt : naar een diner gaan in de overtuiging dat een en ander een vrij informele bedoening is en ter plekke bijna sterven omdat u er als enige niet in smoking of avondkleed bijloopt. Welnu, precies hetzelfde ongemakkelijke gevoel ervaren hoogbegaafden dagelijks, omdat ze zich anders voelen dan de groep en zich niet kunnen conformeren aan de algemene norm. Met dit verschil echter dat ú er voortaan wellicht zult voor zorgen bij een volgende gelegenheid niet meer een vreemde eend in de bijt te zijn, maar dat hoogbegaafden zijn wie ze zijn. Om zich goed te voelen, hebben de meesten onder hen bijgevolg wel wat meer nodig dan andere kleding : een doelgerichte training in sociale vaardigheden, bijvoorbeeld, en bovendien ook gelegenheden waar wel dezelfde 'dress code' geldt.

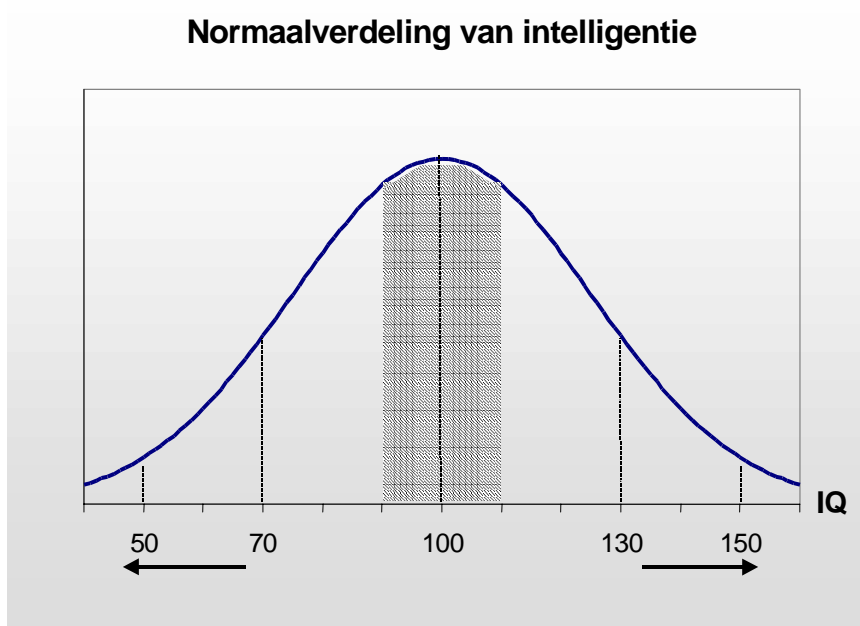
Uiteraard ben ik voldoende realistisch om te beseffen dat de problematiek die ik heb geschetst, niet van de ene op de andere dag kan opgelost worden, maar ik zou het al formidabel vinden indien er met deze toespraak een beetje meer aandacht zou komen voor deze vergeten groep van zorgenkinderen, die evenzeer als de minder begaafden en zij die met een handicap, ziekte of stoornis door het leven moeten, onze belangstelling verdienen.

Wanneer ik de hoogbegaafden in beeld heb gebracht, is het vanuit mijn overtuiging dat elk kind recht heeft op de meest persoonlijke aanpak, rekening houdend met zijn talenten en beperkingen. Om die reden ook heb ik aangedrongen op meer begrip voor de problematiek, en op de zo noodzakelijke differentiatie. Zo heb ik het eerder gehad over het idee om naar analogie met de al langer bestaande taakklas voor leerlingen die het iets moeilijker hebben, een kangoeroeklas op te zetten die voor hoogbegaafden het verschil kan maken tussen apathie en interesse. Welnu, persoonlijk hou ik wel van de term 'klim-op-klas' voor de beide, omdat deze geen onderscheid maakt naar zwak- of hoogbegaafd, maar álle leerlingen die het nodig hebben, de kans biedt om 'op te

klimmen'. En als dat niet volstaat, zijn er nog de speciale klassen met extra klimtoestellen, als het ware.

Kortom, nu het bieden van optimale ontwikkelingskansen aan álle kinderen in het onderwijs volop in de actualiteit staat, hoop ik er met deze rede mijn steentje toe bijgedragen te hebben dat iedereen de kans krijgt om op te klimmen. Dan zal ik immers mijn doel bereikt hebben en dat is meer zorgenkinderen zien uitgroeien tot gelukkige jonge mensen en evenwichtige volwassenen, in het belang van henzelf, hun families en de hele samenleving.

Bijlage 1: Gausscurve

Bijlage 2: Mönks' hoogbegaafdheidsmodel

